

KASTYTIS RUDOKAS

Kauno technologijos universitetas, Lietuva
Kaunas University of Technology, Lithuania

ŽMOGUS KAIP DIEVO ASPEKTAS: URBANISTINĖ PRIEIGA

Human Being as an Aspect of God:
An Urban Approach

SUMMARY

The paper is devoted to a hermeneutic study of human attempts to imitate the kenotic aspects of God, as understood in the teachings of the Catholic Church, within the urban landscape as a realm of human creation. It highlights a certain human confusion between their true intentions, the unplanned results that emerge later, and the intuition that transcends the problem of limited knowledge. The discussion then shifts to the aspect of human authenticity, attempting to prove that although human beings are burdened by the limitations of being creatures, their unpredictability enriches the inner dynamic of the Trinity with the knowledge of imperfection. Finally, the process of creating urban structures in time and space is perceived as an opportunity for the expression of human free will under conditions of moderated determinism.

SANTRAUKA

Straipsnyje siekiama hermeneutiškai pažvelgti į urbanistiniame lauke, kaip žmogiškosios kūrybos areale, veikiančio žmogaus bandymus mėgdžioti kenotinius Dievo, kaip jis suprantamas katalikų bažnyčios mokyje, aspektus. Matant, kad žmogus šiek tiek blaškosi tarp savo tikrosios intencijos, vėliau besusiklostančio neplanuoto rezultato ir intuicijos, kuria peržengiama žinių stokos problema, toliau telkiamasi į žmogaus autentiškumo aspektą. Bandoma įrodyti, jog žmogus, nors yra slegiamas buvimo kūriniu naštos, vis dėlto, būdamas nenusipėjamas, papildo Trejybės vidinio vyksmo patirtį žiniomis apie netobulumą. Galiausiai urbanistinės struktūros kūryba laike ir erdvėje suvokiama kaip galimybė reikštis visiškai laisvai žmogaus valiai moderuoto determinizmo sąlygomis.

RAKTAŽODŽIAI: urbanistika, Dievas, hermeneutika, kenozė, autentiškumas.

KEY WORDS: urbanism, God, hermeneutics, kenosis, authenticity.

IVADAS

XIX amžiuje evoliucijos teorijos šviesoje naujai imtas apmąstyti žmogaus tapimo momentas, tarsi turintis vesti į visišką šios rūšies persikeitimą – į transhumanizmą, kur žmogus, pats aktyviai ėmęsis savo atsimaitymo darbo, transformuojasi į kažką visiškai naujo, ką Julianas Huxley (1957) apibrėžė kaip bendrą, dievišką kosmoso sąmonę. Nors pastaruoju metu transhumanizmo temą gerokai nustelbia siauresnis žmogaus teisių aspektas, vis dėlto regime šias dvi temas kaip itin giminingas, todėl skiriame straipsnį platesnei žmogaus, kaip kūrinio, ir žmogaus, kaip visiško kūrėjo, problemai.

Johnas E. Stewardas (2007), kalbėdamas apie žmogų, kuriantį savo paties buvimo pasaulyje aplinką ir tam tikra prasme save, pabrėžia vidinį to žmogaus poreikį tobulėti, kurį jis apibrėžia kaip sąmoningą evoliuciją, – apie tai kalbėta ir transhumanizme. Kaip tarpinį žingsnelį link tos evoliucijos jis įvardija tokio būvio prisiėmimą, kai bet koks žmogaus sprendimas jam tampa visiškai aiškus dėl visų su tuo sprendimu susijusių patirčių. Tačiau žinome, jog dabartinės būklės žmogus, nors oriai laisvas priimti bet kokią sprendimą, vis dėlto taip pat yra ir įmestas į istorijos tėkmę, tad jo pasirinkimo galimybė susiaurinama erdvinio ir laikinio konteksto, kuriame tas asmuo veikia.

Labai įdomiai savo fundamentaliame veikale *Eschatologija* formuluoja Joshepas Ratzingeris (1988), kalbėdamas apie krikščioniškąjį gyvenimą po mirties. Anot šio autoriaus, nežinodami savo priimtų sprendimų pasekmių, savo paskutinio teismo sulauksime tik atėjus laikų pabaigai, nes visai įmanoma, jog mūsų

veiksmas lėmė nuodėmę ar skriaudą kam nors kitam toje ateityje, kurioje mes jau nebesame gyvi. Todėl, norint objektyviai įvertinti visą žmogaus gyvenimą, turi būti matomas visas istorinis laikas.

Čia regime du skirtingus požiūrius. Pirma, kad žmogus gali visiškai atbaigti save, gebėdamas aiškiai matyti savo gyvenimo rezultatą šioje tikrovėje. Antra, kad ir kiek būtų evoliucionavęs, jis vis tiek nematys viso įmanomo savo veiksmų poveikio, nes, net elgdamasis visiškai teisingai savo epochos kontekste ir tapdamas pranašesnis už istorinį žmogų, kurio žinios santykinai buvo dar labiau ribotos, jis vis tiek negalės numatyti ateinančių laikų visuomenės poreikių. Galbūt vien pats troškimas evoliucionuoti ir tapti visa žinančiam ir yra tas kelias, vedantis į skriaudą.

Tad čia matome kelias galimybes: a) žmogus turi visiškai panaikinti laiko dėmens impozicijas pasauliui tam, kad, nelikus laiko, nebebūtų jo [laiko] diktuojamos natūralios kaitos; b) vis dėlto, fizinio pasaulio erdvei keičiantis laike, tokia Stewardo aprašyta paprasta evoliucijos schema ištrintų žmogaus žmogiškumą. Pastarasis variantas yra keblus moraliniu požiūriu, nes išryškėtų tam tikras skriaudos motyvas istoriniam žmogui, kuris, visada buvęs laisvas, savo pasirinkimais vis dėlto būtų vedęs žmoniją link fizinio išnykimo, nors ir kalbėtume apie, matyt, „geresnės rūšies“ atsiradimą.

Šio straipsnio tikslas – panagrinėti ne tai, kaip žmogus save suvokia laike, kaip matysime toliau tekste, visada su juo aktyviai ar intuityviai kovodamas, o vei-

kiau tai, kaip jis, būdamas „mažasis kū-rėjas“¹, nes kol kas pats užima vien tik kūrinio poziciją, yra regimas laike, žvelgiant iš transcendentinės realybės, Dievo, kuris yra vienis Trejybėje pozicijų. Problematikos analizę pradėsime nuo trumpo teorinio aptarimo, kaip žmogus įprasmina savo būtį pasaulyje ar virš pasaulio.

Vėliau pereisime prie urbanistinių aspektų nagrinėjimo, remdamiesi pa-

grindinėmis Šv. Benedikto vienuolių ansamblių erdvinėmis impozicijomis, kurios, kaip matysime, intuityviai mėgdžioja Dievo kenozę. Galiausiai aptarsime žmogaus autentiškumo aspektus, darydami prielaidą, jog žmogaus kūrybinė veikla, kurioje susipina intencijos ir intuicijos kategorijos, yra įdomi Trejybės, kaip ji suvokiama katalikų bažnyčios mokyme, gyvenimo dalis.

PASAULIO PERKŪRA MIESTO ERDVĖJE

Žmogus praktiškai visada buvo urbanistinis. Netgi Biblijoje matome, jog miestas atsiranda kone iškart, išvairius žmogų iš Rojaus (plg. Pr 4). Jau ankstyvosios klajoklių bendruomenės, visų pirma atsivėrusios nuo gamtos, vėliau kuria nors ir laikinas, visgi urbanistines struktūras, atspindinčias praktinio poreikio impozicijas, neatskiriama sulietas su ritualinio, mitinio pasaulio mėgdžiojimu.

Vis dėlto galime įžvelgti ne tiek chronologinį, nutikusį apskritai laike, kiek kultūrinį lūžį, kaip žmogus atskirose apgyvendinto pasaulio erdvėse kuria tą miestą ir savo aplinką. Čia sintetinsime dviejų gana skirtingų autorių – Tomo Kačerausko (2010) ir Billo Hillierio (1984) – teorines prieigas, apibrėžiančias du skirtingus žmogaus kūrybiškumo, kuriant savo dirbtinę aplinką, pobūdžius. Pirmasis pobūdis yra pasaulis [kuriamas] kaip vaizdas, antrasis – vaizdas [kuriamas] kaip pasaulis.

Pirmuoju atveju žmogus linkęs imituoti tai, kas prieinama jo regimajai jusei. Hillieris daug dėmesio skiria anks-tyvųjų kultūrų erdvės formavimo logikai, teigdamas, jog žmogui prieinamos

vizualinės žinios apie pasaulio sandarą, papildytos mitologinėmis ir ritualinėmis interpretacijomis, ima atsispindėti kuriamuose dalykuose. Taigi urbanistika čia tiek dėl grynai praktinio poreikio, tiek dėl ritualinio priežastingumo yra pasaulio bei tam tikra prasme regimosios gamtos dalis ir kartu savotiškas jos mikrokosmas. Kitaip tariant, urbanistinės struktūros sėkmė priklauso nuo gebėjimo mėgdžioti gamtą, ir tai sukuria prielaidas išgyventi.

Antroji prieiga subtilesnė. Nors ji tiesiogiai išplaukia iš pirmosios, vis dėlto čia ima vyrauti žmogiškieji įsitikinimai, jau virtę žiniomis apie tokį pasaulį, koks neatsiskleidžia vien vizualiai ar naudojantis pirminėmis jauslėmis. Nors tos žinios dažnai būna apriorinės, nebūtinai patikrinamos, remiantis koku nors objektyviu ar moksliniu kriterijumi, vis dėlto čia žmogus jau žino, kokia yra pasaulio (čia kalbu tiek apie fizinį, tiek apie dvasinį pasaulį, Dievo realybę) struktūra. Todėl atsiranda poreikis kurti struktūras, savo esme prieštaraujančias gamtos pasauliui. Jei čia konstruojamas mikrokosmas, tai jis ne imituoja gamtą, o

įima ją į save. Sėkmė čia garantuota dėl gebėjimo ne imituoti, o apvaldyti gamtą.

Abi prieigos yra susijusios su tuo, kad jau ir pirmuoju atveju žmogus remiasi nuojauta. Kitaip sakant, kurdamas urbanistinę struktūrą, jis yra genamas poreikio taikytis prie gamtos, aprioriškai žino, jog antrasis momentas [gamtos perkūrimas] tam tikrame laiko bei erdvės momente jam jau atėjo, nors ir neįjunta jo betarpiškai. Taigi regime labai subtilų lūžį. Žmogus, čia kinta minimaliai, tačiau keičiasi tai, kiek jis yra tikras, jo įsitikinimas dėl didesnių apgyvendinto ir dar neapgyvendinto pasaulio dėsnių.

Tad urbanistikoje pastebime lūžį, bet jokių būdu ne evoliuciją. Atsiremdami tiek į Christopherį Alexanderį, tiek į Lewisą Mumfordą, tiek į Nikosą Salingarą, dabartinėje architektūroje galime aiškiai matyti genotipus ar net imperatyvus, kylančius dar iš klajoklio erdvės formavimo logikos. Galiausiai, atsigręžę į tai, kas pasakyta šio straipsnio įvade, juntame, kad Stewardo išreikšta mintis, jog reikia prisiimti visas pasekmes už savo veiksmą, turinti vesti žmonių link evoliucijos, gerokai labiau būdinga ankstyvosios, ikicivilizacinės, klajoklių bendruomenės nei dabartiniam žmogui.

Prieiname tarpinę išvadą, kad gamtai savo suvokimo mandatą išspraudęs žmogus yra tarsi praradęs prerogatyvą skaidriai matyti pasaulį. Tačiau tai tikriausiai priimtina kaina, mokama už norą reali-

zuoti savąjį mažojo kūrėjo potencialą. Galop, įvaizdijant pasaulį, kuris žmogui buvo duotas toks, koks yra, miesto gyventojas, nepaliaujamai ieškodamas dar neatrastų dėsnių, labiau nei ikicivilizacinis žmogus atsiduoda linijinio laiko tėkmei. Čia jis jau gali kurti toli siekiančius projektus, tolydžio laike aktyviai ir intuityviai veikiančius kitų žmonių sprendimus dėl tos erdvės, bet jis [žmogus] tampa pasmerktas nematyti galutinio savo veiklos rezultato.

Tai, kad savo, kaip kūrėjo, turimas vaizdas įdiegiamas į pasaulio erdvę ir jam imponavimui dėsniai, bene geriausiai liudija ne kas kita, kaip Šv. Benedikto vienuolių tinklo architektūriniai urbanistiniai sprendiniai, nusistovėję ir virtę globaliu standartu apie 820 metus. Čia matome fundamentalų siekį, pasitelkiant architektūrą ir urbanistiką, įvaizdinti pasaulį pagal Naujosios Jeruzalės dėsnius, Jono mistinių regėjimų turinį paverčiant urbanistine dvasinės paskirties pastatų bei ūkinės paskirties kvartalų vienviete. Užbėgdami įvykiams už akių, galime pasakyti, jog ir čia susidurta su žmogiškąja kūrybine riba – nors siekta mėgdžioti Naująją Jeruzalę žemėje. Vis dėlto netiesiogiai šios struktūros ir jos funkcijų įvairovės modelis duoda pradžią gotikinės sistemos miestams, kuriuose šventumo siekis tolydžio bus eliminuotas, pabrėžiant materialųjį pradą ir sudėtingą technologinę kompoziciją.

INVERTUOTA METAFIZIKA LAIKE IR MIESTE

Visai neatsitiktai praeitą dalį užbaigėme, pabrėždami utilitarųjį pradą, benediktinams bandant mėgdžioti Naująją

Jeruzalę ir jos realybę. Panagrinėję praktiškai kartotinius vienuolyno kompleksų planus, beveik visada matysime, jog,

nors centre esanti bažnyčia yra pagrindinė bei metafizinė viso šio ansamblio dalis, ji visada paslinkta į vakarinį kraštą. Išlaikydama savo centrinę padėtį tūrio ir erdvės aspektu, ši bažnyčia visgi kuria asimetriškumo ar bent jau disimetrijos išpūdį.

Nesigiliname į liturgines priežastis, bet čia aptinkama fizinės erdvės logika metafizinės realybės aspektu byloja ne apie perkuriamą pasaulį, o tik apie imituojamus Apreiškime Jonui nurodytus modelius, suvokiant savo žmogiškąjį ribotumą. Šventovė dar negali būti visiškame komplekso centre, nes čia, laike, dar nėra betarpiškos Dievo esaties. Apreiškimo Jonui knygoje pasakyta, jog Viešpats pats švies Naujosios Jeruzalės gyventojams (Apr 21), todėl nereikės imtis beveik jokių utilitarių veiksmų. Tačiau vienuolis, konstruodamas kompleksą, būdamas įmestas į pasaulį, yra priverstas paslinkti bažnyčią, padarydamas vietos komplekso pakraščiuose išdėstytiems ūkiniams pastatams: arklidėms, kiaulidėms, dirbutvėms ir taip toliau. Šventovė čia paslenkama ne dėl vietos stokos, o bandant įveikti amžybės ir laikinumo imperatyvų nesuderinamumus. Čia ir dabar šventovė, būdama svarbiausia, į save visiškai įima ir žmogiškumą, grynąjį kūniškumą ta prasme, kad ji vis dar negali iki galo patenkinti net ir žemiausių, biologinių, žmogaus poreikių. Todėl, matyt, svarbiausias veiksnys yra saugumas ir patogumas. Vis dėlto metafizinėje plotmėje pagalbinių pastatų įėjimas į bendrą kompleksą, kai tuo kompleksu siekiama šventumo, byloja tiek apie Dievo žmogiškumą, tiek apie žmogaus, kaip kūrinio, lemtį. Tad, grįžtant prie Pradžios knygos 4 dalies, matyti, kad vie-

nuolijos ansamblis, būdamas vakarietiško miesto genotipas, suvokia miestieško-sios ir sėsliosios būklės nuodėmingumo aspektą. Tačiau tai suprantantis žmogus, netiesiogiai apribodamas savo „mažąsias kūrybines galias“, savotiškai imituodamas Dievo realybę, bando taisyti situaciją. Taigi dabar jis, visiškai pažinęs blogį, bando grįžti, tiesa, jau naujomis priemonėmis, į tokią realybę, kurioje pirmieji tėvai nebuvo nusidėję.

Aptardami benediktinų vienuolynus, akivaizdžiai kalbėtume apie antrąjį būdą (siekiant apvaldyti gamtą, kurti pasaulį pagal savo vaizdinį) formuoti urbanistiką. Tačiau ne mažiau paradoksalu yra tai, kad žemdirbystės ir utilitarumo komponentų esatis mėgdžiojamosiose naujosiose jeruzalėse – Europą įtinklinusiuose vienuolynų ansambliuose – mums byloja apie tai, ką pavadinsiu invertuota metafizika. Tai reiškia, kad, kol dar nėra tokio mistinio ir slėpiningo žiburio viskam apšviesti, taip pat gyvybės medžio, galinčio visa pamaitinti, laike atsiradusi žemdirbystė – žmogaus, kaip mažojo kūrėjo, atrastas ir išplėtotas utilitarinio buvimo komponentas žemėje – tampa savotišku pakaitiniu žibintu ir energijos šaltiniu. Viena vertus, jis [utilitarusis komponentas] lieka gamtiškas dėl savo biologinio būties pobūdžio ir profaniškas dėl utilitarumo. Tačiau kita vertus, žvelgiant metafiziniu požiūriu, hermeneutiškai, būtent dėl jo buvimo ansamblyje šventovės pastatas pastumiamas į šoną.

Todėl galima formuluoti šiuos teiginius: a) vienuolis, statydamas tokį ansamblį, išlaiko pagarbą savo laikinumui ir Dievo žmogiškumui, nesistengdamas – o ir negalėdamas – įvaizdinti pasaulio tik pagal vaizdinį, egzistuojantį

savo sąmonėje; b) urbanistiniame kontekste utilitarumą palikdamas ansamblio pakraštyje, pripažindamas jo būtinumą, jis [vienuolis statytojas] mistiškai ir kartu labai praktiškai mėgdžioja dieviškosios kenozės principą.

Vadinasi, utilitarusis pradas yra būtinas, jis tikrai yra savotiška transcendentinio pasaulio inversija, bet apribotas jo sureikšminimas, poreikis ir poveikis keisti visą struktūrą. Kitaip tariant, palyginus Šv. Benedikto vienuolino ansamblius su, patiriant jų įtaką, atsirandančiais gotikiniais miestais, o vėliau megapolių centrais², matyti, jog čia praktinis pradas yra apribotas iki minimumo, kaip jau minėjome, savotiškai bandoma

gyventi taip, tarsi nuodėmė nebūtų įėjusi į pasaulį. Akivaizdu, jog čia žmogus turi dideles galimybes toliau tęsti savo, kaip mažojo kūrėjo, misiją, plėsdamas praktinės veiklos barus ir vėliau tai įprasmindamas urbanistikoje. Juk, nors jis ir pastatytų gražesnę bei tobulesnę bažnyčią, jau ne jo valioje yra keisti bažnyčios, kaip transcendentinės erdvės, konfigūracijas. Vis dėlto utilitarųji pradą jis gali plėtoti, tačiau atsisako tai daryti. Čia, vienuolių urbanistiniame kontekste, atrandame giliausią įmanomą prasmę – tai, ką Martinas Buberis arba šv. Augustinas vadino aukščiausia žmogaus veikimo forma, t. y. kažkuo, kas labai panašu į visišką neveiklumą.

DIEVAS, MAŠTANTIS APIE ŽMOGAUS AUTENTIŠKUMĄ

Kenotinės intencijos ne tik pagimdo formos požiūriu koherentišką ir išbaigtą Šv. Benedikto vienuolių urbanistiką, bet ir išplečia savo egzistenciją į dvi tolesnes dimensijas. Visų pirma, siekiama šventėti ir skleisti Evangelijos žinią, tad, kaip jau matėme, šitos visiškai žemiškos struktūros, kurių utilitarusis pagrindas pajudina ir centrinę šventovės vietą, tam tikra prasme mums yra laiko ženklas, bylojantis jei ne apie eschatologinę, tai bent jau apie teleologinę būklę. Antra, šie kompleksai visiškai intuityviai, matyt, neturint nė menkiausios intencijos, veikia kaip singuliari urbanistinė būklė, kur derinamas pirmąsiam žmogui būdingas sugebėjimas visiškai apgyvendinti savąjį pasaulį, neišskylant virš gamtos, su gebėjimu suprasti savo laisvų pasirinkimų pasekmes. Tik vietoj funkcijų dispersijos čia giliai integruojamos skirtingos funkcijos: religija, mokslas, svečių

apgyvendinimas, amatai, žemės ūkis... Matyt, ši kokybė lems, kad tolesnėje savo raidoje žmogus, tarsi nupuldamas antrąjį kartą, labai aiškiai suvoks savo galimybes kardinaliai transformuoti visą pasaulį utilitariniu požiūriu. Mūsų tikslas nėra dėstyti tolesnę urbanistikos istoriją. Vis dėlto verta paminėti, kad vienuolių sakralumas ir viešosios erdvės dedikavimas Avinėliui bei Sėdinčiajam soste jau Renesanse persikels į vadinaujamųjų Palazzo salonų erdves, kur aukštuomenės žmogus permąstys utilitaruosis savo reikalus, pastatydamas juos į pasaulio centrą. Kitaip tariant, čia mes pereiname nuo kūrinių tvarkymo ir mėginimo ją atbaigti (plg. Pr 1, Rom 8) prie noro ją eikvoti.

Permąstę žmogaus galimybę jungti skirtingas funkcijas ir niveliuoti save, mėgdžiodami dieviškąją kenozę, kuri visų pirma padeda bet kokiam žmogaus są-

moningam veiklumui tarpti, mąstysime apie žmogų kaip apie savotišką Dievo aspektą, kuriame jis, nors ir yra Kūrėjo visiškai ištirtas kūrinys dar prieš patį sukūrimo momentą (Ps 139), **vis dėlto gali save įprasminti kaip patirties šaltinį pačiai Trejybei**³.

Daugelis mistikų pastebi, jog dar šiame pasaulyje gyvenantis žmogus, išsižadantis savo scholastiškai apibūdinamų galių: proto, atminties ir valios, jau gali bent fragmentiškai dalyvauti Trejybės vyksme. Tačiau čia mes iš urbanistinės perspektyvos pereiname į mistinę, todėl neplėtosime šio požiūrio dėl dalyvavimo tokia Dieviškajame gyvenime. Veikiausiai bandysime įteigti, jog žmogus, būdamas visiškai fiziniuose laike ir erdvėje, šalia buvimo kūriniu, vis tiek yra savotiškas Dievo aspektas.

Į galvą ateina Evangelijos pagal Joną pirmasis skirsnis, kur Jėzus savo viešąjį gyvenimą pradeda nuo mokinių pasirinkimo. Tačiau čia charakteringa ne tiek Simono išsirinkimo situacija, tapsianti bažnyčios, keliaujančios žemėje, ašimi, kiek Dievo Sūnaus pokalbis su Natanaeliu. Pastarasis netiki, kad kas nors gero gali išeiti iš Nazareto, bet Jėzus jam atsako: „Kai sėdėjai po figmedžiu, aš tave mačiau“ (Jn 1, 48). Natanaelis, negalėdamas suprasti, kaip Jėzus tai galėjo būti matęs, pirmasis pripažįsta jį esant Dievo Sūnų, tačiau jo mokiniu netampa.

Mes nežinome, apie ką Natanaelis mąstė, būdamas figos medžio pavėsyje,

tačiau tai turėjo būti charakteringas momentas. Tęsdami analizę, galime pasakyti, jog akivaizdus yra Dievo žinojimas, kuris veikia mūsų realybę kaip ją visą apimanti metarealybė, todėl esame jam iki galo pažinūs. Bet dėl to, kad, kaip pabrėžia J. M. Guarrigues'as, „amžinasis nėra laike“, ir Dievui žmogus tampa jo paties patirtimi tuo aspektu, jog laisvas jo pasirinkimas yra autentiška amžinybės akimirka. Kitaip tariant, Jėzus ne tiesiog demonstruoja Natanaeliui savo dieviškąją visažinystę, o, tai parodydamas, kartu deklaruoja, kad Dievui ta Natanaelio patirtis yra labai svarbi bei įdomi, kitaip sakant, visiškai autentiška ta prasme, jog ji savo laiku nauja ir pačiam žmogui, ir Dievui.

Taigi, nors Dievui ir prieinamas žmogaus kūniškas ir dvasinis pasaulis, kiekvienas jo [žmogaus] daromas pasirinkimas nurodo į autentišką patirtį. Būtent tos patirties išskaidymas laike daro žmogų svarbų. Per žmogų Dievas kontempliuoja amžinybės išsiskleidimą laike. Todėl ir urbanistinės struktūros skleidimasis, jo netikėtumas yra tam tikra prasme Dieviškosios apraiškos aspektas, kai skirtybės gimdo vienovę, o singularumas [šiuo atveju urbanistinė vienovė funkcijos ir formos požiūriu], būdamas visų dalykų priežastis, savaime pradžia bei pabaiga, eikvoja save tam, kad ištįstų kontinuumas. Todėl Dievas žmogaus patirtimi suponuoja ir palaiko tįsaus, linijinio laiko ir erdvės entropijos konceptą.

ŽMOGAUS PASKIRTIS IR MIESTAS KAIP KŪRINIJA

Vadinasi, žmogaus netobulumas šiuo aspektu savotiškai praturtina Dievo patirtį, o daromi sprendimai tampa miria-

dais autentiškų patirčių. Patirčių ne žinojimo, suvokimo, intelekto ar kitais požiūriais, o būtent paties pasirinkimo

momento, kaip tokio, aspektu. Tyrinėdamas architektūrą, keliose studijose esu pabrėžęs, kad menininkas [asmuo ar kolektyvinis asmuo, kaip ilgalaikio miesto statytojas] nepajėgia sukurti šedevro, jei jo intencijos nepapildo net jam pačiam protu nesuvokiami intuicijos klodai (Rudokas 2022). Tad, nors pasirinkimas kurti būtent tokį, o ne kitokį tūrį, būtent vertikalią, o ne horizontalią kompoziciją yra padiktuotas istorinio determinizmo, autoriui ar kūrėjui priimant sprendimą, tai tampa aukščiausia valios laisvės išraiška. Atrodytų paradoksalu, kad ta laisvė kuriant šedevrus pačiam žmogui nėra skaidri, visiškai pažini. Tokia tobulumo akumuliacija per begalinį trūkumą galėtų dominti Trejybę, kviečiančią žmogų į savo gilų šventą būvį.

Mes gal ir šiek tiek subjektyviai iškėlėme urbanistinių Šv. Benedikto vienuolių kompozicijų svarbą kontempliuodami, kaip šie artefaktai, būdami fiziniai ir utilitarieji, beldžiasi į transcendencijos plotmę. Tai vyksta pabrėžiant netobulumą, atsiskleidžiantį kaip kenozės mėgdžiojimas, kas daugiausia reiškiasi tuo, kad profaninės funkcijos visiškai integruojamos į komplekso kompoziciją ir šventovė „pastumiami“ į šoną.

Tačiau įdomu tai, kad ši teleologinei formai artima kompozicija taip ir nevirsta žemės transfigūracijos į Naujosios Jeruzalės užuomazgas imperatyvu. Čia tolesnis žmogus, imdamas jos genotipą, pakeičia to genotipo pramatytą pagrindinę intenciją, išskleisdamas profaniškąją erdvę taip plačiai, kad sakralinės erdvės pabrėžtis miesto fenomene tampa fragmentiška – dažnai tiek dydžio, tiek ir įtakos sprendimo proceso, vykstančio visuomenėje, aspektais⁴.

Tad miestas, kaip įvardija Kęstutis Zaleckis (2005), iš teksto, kurį skaityti yra paprasta, megapolio stadijoje tampa hipertekstu, kur prasmę ir semantiką pridengia urbanistinės formos diktuojamas pliuralizmas. Kita vertus, čia matome begalinį žmogaus intelektualinį potencialą kurti vis daugiau kompozicinių ir sudėtingų mechanizmų tiek mieste, tiek bet kurioje kitoje veiklos sferoje. Neveltui įvade atsigręžėme į J. Stewardo išvalgas apie evoliuciją: juk būtent jai yra būdingas skaidrus pasaulio suvokimas. Čia išryškėja esminė problema: nuo XIX amžiaus žmogus, siekdamas singuliarumo arba visiškai išsivaduoti iš įmestumo į laiką, erdvę ir realių įvykių istoriją – tai itin pastebima dabar, – iš esmės visiškai intencionaliai eina priešingu keliu. Kitaip tariant, čia teigiame, jog neįmanoma turėti išskirtinai sudėtingos kompozicijos daikto, kuris būtų visiškai pažinus.

Todėl jau kurį laiką esame perėję nuo urbanistinės formos analizės prie abstraktesnio mąstymo apie mūsų tiriamą objektą. Vis dėlto net tokia paprastame miesto planavimo elemente kaip parkas, žaliosios erdvės – jų joku būdu negalima sieti išimtinai vien su klimato kaitos stabdymo mechanizmais, nes jie būdingi visoms kultūrinėms epochoms, – mes galime užčiuopti du diametraliai priešingus žmogaus, keliaujančio laike, erdvėje ir istorijoje, pradus. Čia galime pasiremti garsaus žydo biblisto Friedricho Weinreibo (1986) išmintimi: šis autorius yra pasakęs, jog progreso ir regreso jėgos yra du poliai, kurie gena žmogų iš pačios Dangaus realybės vienu metu dviem visiškai priešingomis kryptimis. Viena vertus, plėtojamos sudėtin-

gos daiktų kompozicijos, kita vertus, be galo trokštama išsivaduoti iš savo, kaip mažojo kūrėjo, sukurtos impozicijų raizgalynės.

Toks beribis žmogaus, vis dėlto keliaujančio šventumo link, dichotomiškumas turėtų bent jau dominti Trejybę. Tiesa, mums tai yra dichotomiškumas ar istorijoje dualizmas, bet Dievui tai vei-

kiau įdomi žmogaus būklė superpozicijoje, kai kiekviena plyta, kiekvienas pastato komponento parinkimas ar tiesiog buitinis sprendinys asmeniniame gyvenime tampa autentiška įtampos zona, renkantis tarp savęs išsižadėjimo dėl mistinio dalyvavimo Trejybėje ir jam priešingo noro apvaldyti viską, ką žmogaus protas aprėpia.

IŠVADOS

Nėra abejonės, kad miestas visada buvo ir yra žmogaus, kaip mažojo kūrėjo, saviraiškos laukas. Iš to, ką sakėme dėstydami, aišku, kad, asmeniui priimant sprendimus miesto plotmėje, aktyviai veikia ir tai, ką vadintume determinizmu – žmogaus įmestumu į būtent tokias, o ne kitokias sąlygas. Tačiau greita šios daugelio filosofų apmąstytos kūrinio ribos, kurios, beje, pats žmogus nemėgsta, yra ir begalinė erdvė pasireikšti autentiškam laisvo pasirinkimo momentui. Matome, jog reikšminga urbanistika yra kuriama, arba atsitinka, tada, kai jos kūrėjas – žmogus – nėra pajėgus, remdamasis sava, protu aiškiai suvokiama intencija, išskleisti kūrybinio prado, slypinčio jo paties intuicijoje. Vis dėlto ta intuicija yra aktyvi vedlė.

Būtent šiame momente, kai intencijos ir intuicijos domenai susijungia, mūsų supratimu, reiškiasi tikrasis žmogiškiosios būklės autentiškumas, kuris, nors vėliau ir skaidomas laike – o tik laike jis visiškai save išskleidžia, – vis dėlto yra įdomus, nes nėra iki galo pažinus net Dievui. Tad, vertinant tiek urbanistinės

struktūros vertę, tiek potencialias tos struktūros kaitos kategorijas, reikėtų remtis ne tik fenomenologiniais tyrimais, bet ir giliai transcendentiniu tos gėrybės pamatu. Žmogus mieste pildo savo, kaip Dievo paveiklo, laisvą valią, o būtent tai, kad laisva valia reiškiasi fizinės aplinkos determinizmo sąlygomis, ir yra vertinga.

Taigi miestas nėra paprasčiausia priėmybių vienovė ar konvergencija. Veikia tai fizinio veiksmo ir metafizinio vyksmo erdvė, kurioje skleidžiasi pasaulio įvairovė ir multidimensiškumas. Dar daugiau, tai erdvė, kur žmogus įima į save amžinybės krislėlį, kad paskui išskleistų jį laike. Žvelgiant šiuo aspektu, žmogaus pasirinkimo autentiškumas nugula į padaryto kūrinio autentiškumą, tačiau dabar akcentuojamos ne fizinės medžiagos savybės, o veikiau metafizinės priežastys. Taigi žmogus, būdamas „mažasis kūrėjas“, nedrąsiai prisilietęs prie jam pačiam nepažinios amžinybės dimensijos, taip pat yra ir vienas Dievo aspektų, pasireiškiančių savo nenusipėjamumu ir tuo, kad yra patirties šaltinis.

Literatūra

- Hillier Bill, Hanson Julianne. 1984. *The Social Logic of Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huxley Julian. 1957. *New Bottles for New Wine*. London: Chatto & Windus.
- Kačeraukas Tomas. 2010. Matymas, žiūra ir vaizdijimas, *Filosofija. Sociologija*. 21(1): 11–19.
- Lynch Kevin. 1960. *The Image of the City*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ratzinger Joseph. 1988. *Eschatology: Death and Eternal Life*. Vert. Michael Waldstein. Washington, D. C.: The Catholic University of America Press.
- Rudokas Kastytis. 2022. Myth, language and urbanism. Towards the evolution of humanity, *Logos-Vilnius*. (111): 85–92.
- Stewart John E. 2007. The Future Evolution of Consciousness, *Journal of Consciousness Studies*, 14(8): 58–92.
- Šventasis Raštas, *Naujasis Testamentas*. 1998 LVK (katalikų) leidimas. Česlovo Kavaliausko vertimas.
- Šventasis Raštas, *Senasis Testamentas*. 1998 LVK (katalikų) leidimas. Antano Rubšio vertimas.
- Weinreb Friedrich. 1986. *Roots of the Bible: An Ancient View for a New Outlook*. Vert. J. Geleerd. New York: Arkana.
- Zaleckis Kęstutis. 2005. Kai kurie teoriniai šių dienų megapolio miestovaizdžio formavimo aspektai, *Urbanistika ir architektūra*. 29(1): 19–29.

Nuorodos

- ¹ Turime galvoje negebėjimą kurti *ex nihilo*.
- ² Visos šios urbanistinės struktūros, nors yra skirtingų mastelių, vis tiek dalijasi vienu urbanistiniu giliuoju genotipu.
- ³ Čia galime pasiremti ir įdomia 139 psalmės struktūra. Viena vertus, psalmininkas sako: „Tavo akys matė mane dar negimusį. Į tavo knygą buvo įrašytos visos man skirtos dienos, kai nė viena jų dar nebuvo prasidėjusi“ (Ps 139: 16). Kita vertus, iš jo lūpų nuskamba prašymas: „Ištirk mane, Dieve, pažink mano širdį, išmėgink mane ir žinok mano mintis“ (Ps 139: 23). Nors Dievas be galo skvarbiai pažvelgia į žmogaus esmės kerteles, čia išreiškiamas ir žmogaus autentiškumo momentas, ir laisvo pasirinkimo aspektas būnant. Šiek tiek užbėgant už akių, galima pasakyti, jog žmogus Dievui yra tam tikros dualios būklės: kaip kūriny jis yra visiškai perregimas, bet kaip laisvas subjektas – nenusipėjamas.
- ⁴ Čia reikia būtinai atsigręžti į chrestomatinę K. Lyncho (1960) ištara. Lynchas, rengdamas mentalinių miesto žemėlapių konceptą, kaip vieną svarbiausių miesto elementų įvardijo juose esančius orientyrus. Garsioji jo ištara byloja, jog ir durų rankena gali būti orientyras, jei ji meistriškai atlieka savo funkciją ir pasirinktas geras vizualinis sprendimas. Nors Lynchui sakralumas nebuvo svarbus, ši bene legendinė autoriaus išvalga leidžia kalbėti apie tai, kad singuliari būtis mieste, vertinant pagal mastelį, gali būti visiškai smulki.